

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació
Direcció General del Patrimoni Cultural
Servei d'Arqueologia i Paleontologia
Biblioteca del Patrimoni Cultural

4909

Memòria de la intervenció en el megàlit de Sant Amanç

Castany, Josep

Avis legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObresDerivades 2.5 de Creative Commons. Se'n permet la reproducció, distribució i comunicació pública sempre que se'n citi el titular dels drets i no se'n faci un ús comercial. No es pot alterar, modificar o generar una obra derivada a partir d'aquesta obra. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/es/legalcode.ca>.

1.-PREÀMBUL

1.1 Proposta inicial

L'ajuntament de Calders i més concretament el seu alcalde Sr. Eduard Sánchez així com la regidoria de cultura del Consistori varen proposar al Servei d'Arqueologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya una actuació de neteja i restauració de l'únic jaciment megalític conegut, fins ara, dintre del terme municipal i identificat amb el nom de **Sant Amanç**, nom de la masia i finca on radica. Aquesta actuació arqueològica es completaria amb una retolació i adequació de l'entorn del megàlit -a càrrec de l'Ajuntament de Calders- i amb una breu Memòria dels treballs efectuats així com els resultats.

1.2 Permisos i subvenció

Amb data de l'1 d'agost del 2000 el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya autoritza la intervenció arqueològica i l'encomana a Josep Castany. S'acorda una partida de 150000 ptes que s'utilitzarà per a les tasques de neteja, utilització de maquinària i procés de restauració (mà d'obra, material, etc...). L'ajuntament de Calders es fa càrrec de la mantenció de quatre persones durrant els dies que duri la intervenció. El Sr. Jaume Sociats i Comellas, propietari de la finca on radica el jaciment arqueològic, n'autoritza la intervenció.

1.3 Temporització i participants.

Els treballs es duen a terme del 8 al 13 de juliol i hi participen Josep Castany, Josep Farguell, Emma Guerrero, Anna Mª Ramon (arqueòlegs), Ariadna Baulenas i Marta Abey (estudiants). Cal esmentar, també, la participació del Sr Marià Font que ha portat la feina de consolidació del megàlit.

2.-EL MEGÀLIT

2.1 Localització

Cal prendre la carretera que mena de Calders a Monistrol de Calders. A 1 km, i justament després de passar el pont, cal agafar la que, a l'esquerra, puja a Sant Amanç (ermita i mas dels mateix nom). Recorregut 1 km, i a uns 300 m abans d'arribar a l'esmentat mas, es pren a l'esquerra un camí de bosc que recorrerem uns 300 m. En aquest punt només cal enfilar uns 100 m a la dreta del bosquet, força esclarissat, de pins i matolls de romaní amb petites feixes planes d'antiga vinya, per trobar el megàlit. El lloc és a l'esquena d'un serrat (el serrat de la Rovira) allargassat i orientat a ponent.

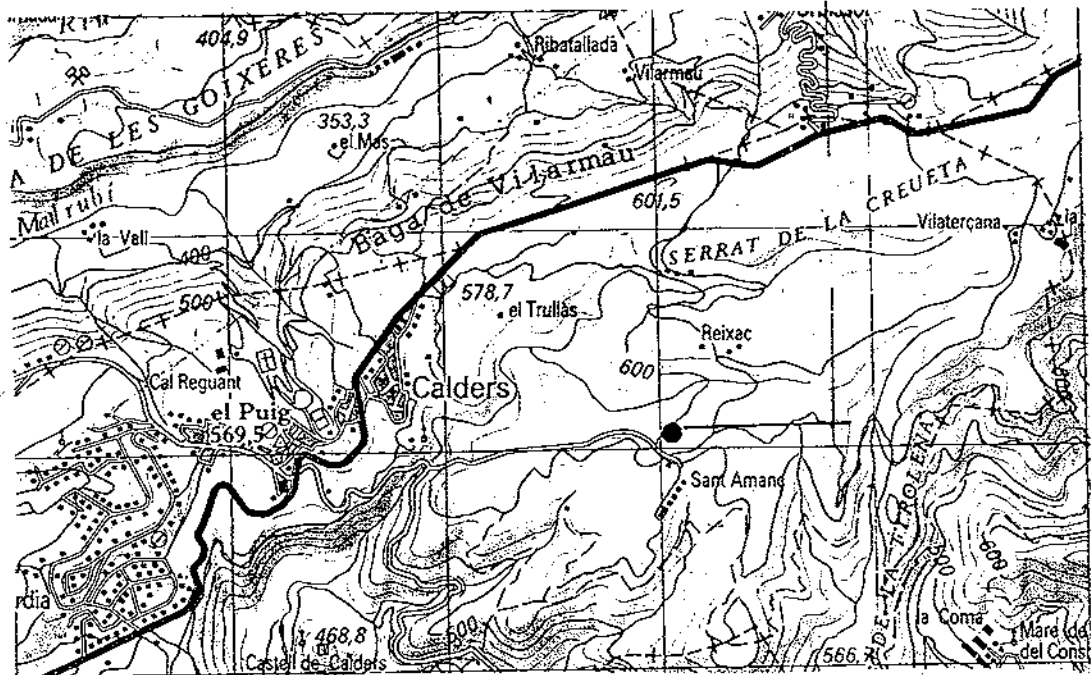
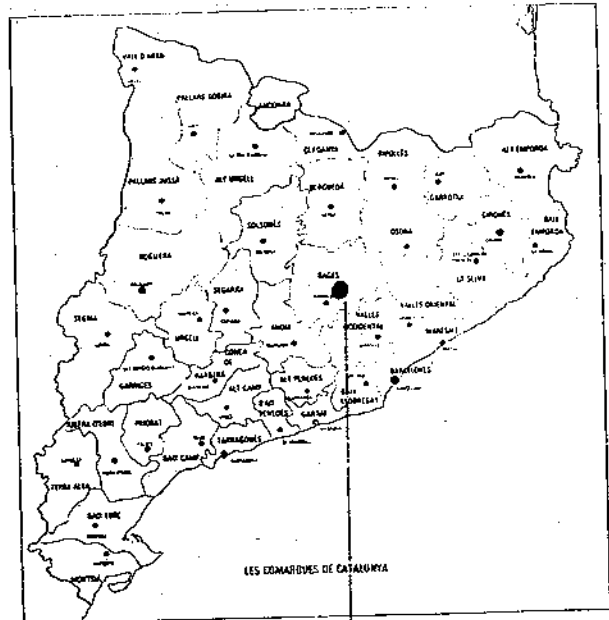
Full n° 363

Logg. 5° 42' 20"

Lat 41° 47' 00"

Full n° 363
Logg. 5° 42' 20"
Lat 41° 47' 00"

2.2 Història

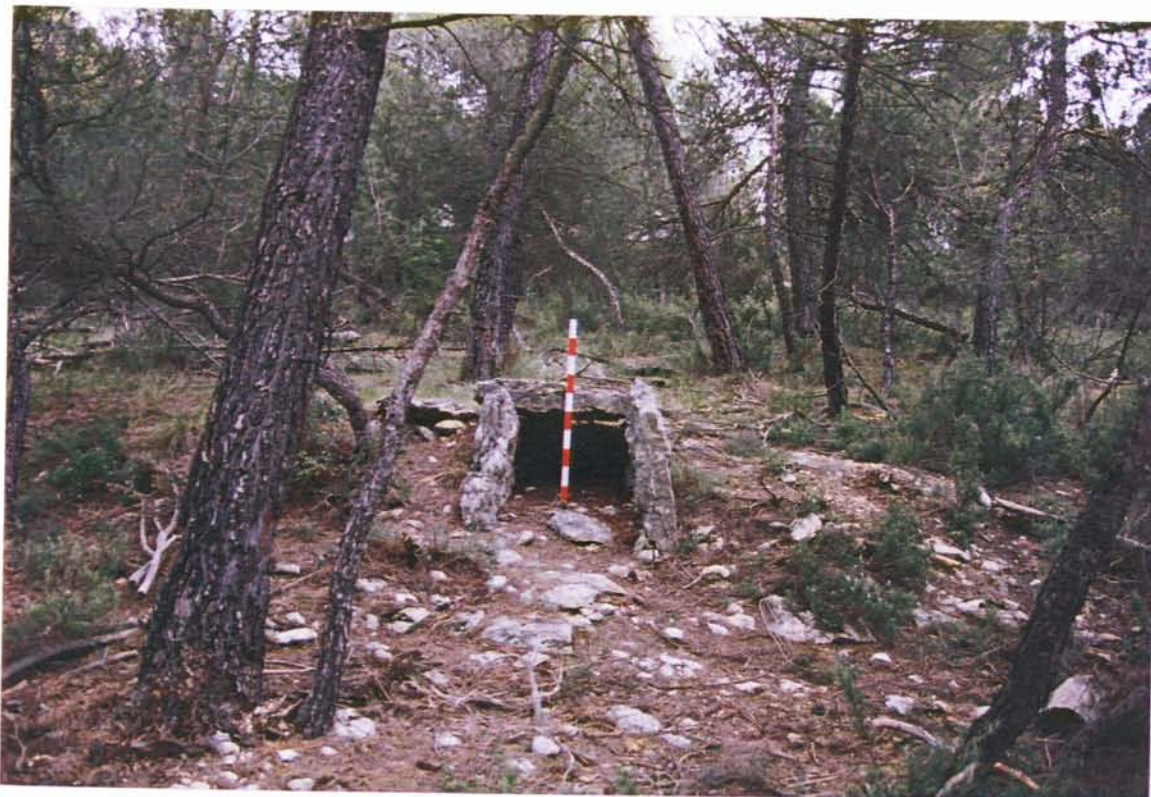
És una mica confusa la seva història tant per la seva denominació com per la seva atribució cultural¹. La descoberta del sepulcre es remunta a l'any 1960 i es deu al Sr. Joan Surroca de Moià, estudiós de l'arqueologia del Moianès i responsable durant molts anys del Museu de la mateixa població així com de la custòdia de la cova del Toll. Ell mateix m'ha confirmat que, vers l'any 1960, hi trobà petits fragments llisos i informes de ceràmica rogenca i algunes restes humanes molt minses (fragment de crani i mandíbula i algunes peces dentàries d'un adult). Aquests materials actualment són il·localitzables.

La revista *Ampurias* en dóna una primera i breu nota (Batista, 1962) i també surt citada en *La cultura neolítica catalana de los sepulcros de fosa* (Muñoz, 1965) i en *La cultura neolítica de los sepulcros de fosa en Cataluña* (Ripoll/Llongueras, 1963). A partir d'aquestes notes breus la informació és recollida i repetida posteriorment a la *Guia Arqueològica del Bages* (Cura, 1980) a *l'Arqueologia del Bages* (Daura, Galobart, Piñero, 1985) i a la *Prehistòria del Moianès* (Petit, Surroca, 1996). Tots aquests autors, seguint l'atribució cultural de Ricard Batista, la classifiquen com *cista neolítica* i, per tant, la inclouen dintre del grup dels "sepulcres de fossa catalans".

2.3 Estat del megàlit abans de l'actuació

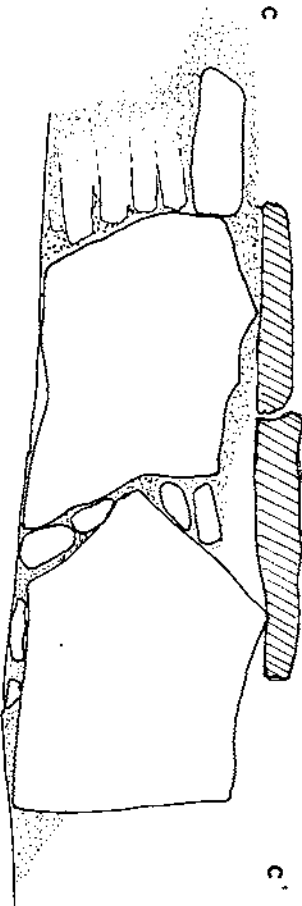
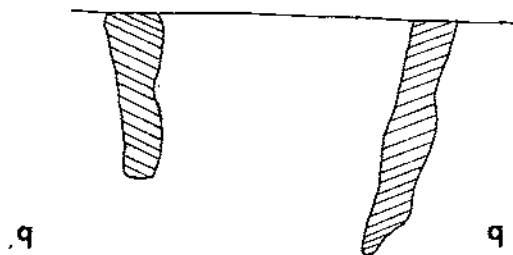
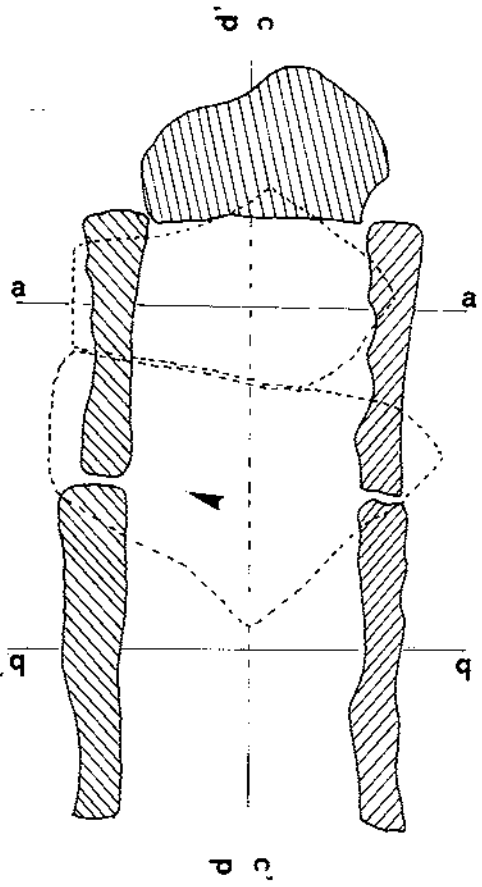
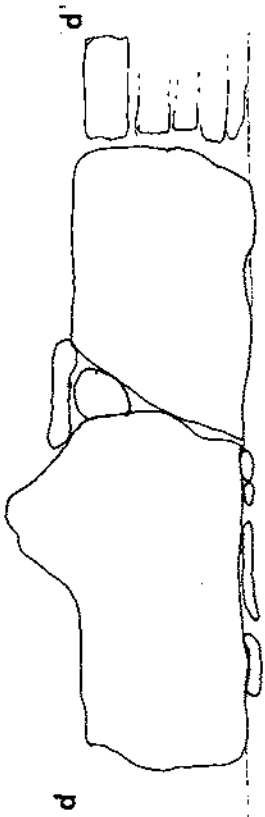
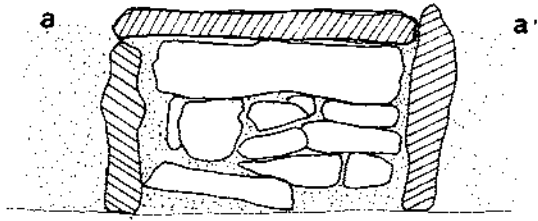
Es troba en un estat regular pel que respecta a l'estructura de la cambra i és palès que les lloses calcàries que la configuren segueixen un procés avançat d'exfoliació. S'observa que la llosa de capçalera no està en disposició original i vertical sinó horitzontal, essent col·locada plana sobre un coixí de llosetes amb la intenció d'arranjar un aixopluc més segur i útil i aprofitar-lo com a cabana. De les dues lloses de coberta una ha estat col·locada recentment en un intent de cobrir la cambra i l'altra és original. No hi ha porta d'entrada a la part de sol ponent. Aquesta llosa de coberta posada recentment deu correspondre a *la losa de cierre que descansa a 0,60 m del sepulcro*, (Llongueras, 1962)-. A més a més, com que el lloc va ser conreu de vinya fins a èpoques recents, és evident que es van utilitzar les pedres del túmul per a refermar els petits marges de les feixes.

¹ Se l'anomena sepulcre del Serrat de la Rovira i algunes vegades sepulcre de Sant Amanç. Hi ha certa confusió en la seva identitat i la descripció que se li dóna. Per exemple se la situa a la vessant nord del Serrat de la Rovira i es troba a la vessant de ponent; les mides de les lloses no concorden i la descripció del megàlit no és fidel a la seva fesomia actual (Batista, 1962).. És especialment significativa l'opinió del seu descobridor i excavador Sr. Joan Surroca. Aquest Sr. afirma que que la sepultura té poc valor documental i creu que per les seves mides reduïdes té una atribució cultural medieval. Sembla, talment, que no estiguem parlant del mateix jaciment arqueològic. És evident que tothom el cita de memòria a partir de la font inicials (Batista, 1962). Curiosament mai ningú n'ha aixecat planat i seccions.

Megàlit de Sant Amanç (Calders, el Bages)
Dues vistes frontals del megàlit abans de la intervenció

Sant Amanç
(Calders, el Bages)
Planta i seccions del megàlit

3.- ACTUACIÓ

3.1 Neteja

Es va dividir l'entorn del sepulcre en quatre segments de cercle que després ens serviria de pauta per a la resta d'actuació. Es varen establir dos eixos o diàmetres amb centre al mig de la cambra un d'est a oest i l'altre de nord a sud. La primera feina fou la de la neteja de la brossa: herbes, sotabosc, tala d'arbusts i arbres -només els escanyolits, respectant-se els pins mitjans i esvelts- fins deixar a vista, per sectors, el sòl original i natural de l'entorn de la cambra.

3.1 Comprovació de l'existència de túmul

Davant de l'entrada i a la part sectorial corresponent al nord-oest hi eren clares restes originals de la base d'un túmul que permetien interpretar amb tota seguretat que el sepulcre havia tingut originàriament un estructura tumular circular d'uns 6 m de diàmetre. Aquestes restes marcaven perfectament l'arc i estaven formades per algunes lloses i pedres, alguna d'elles ben enclastada al sòl. En lloc més hi vàrem trobar cap senyal tumular i sempre apareixia el sòl natural.

3.2 Neteja de la cambra

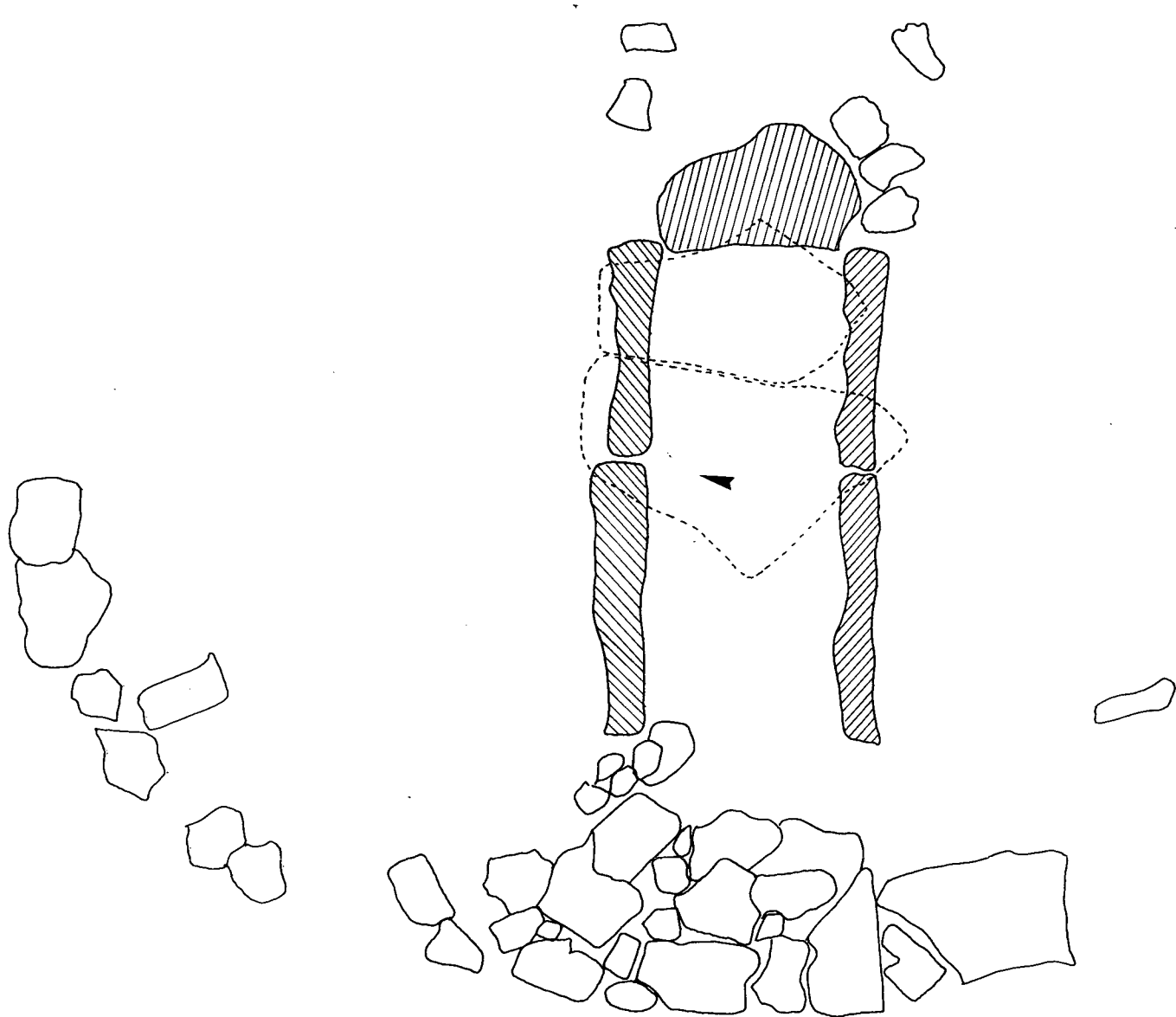
La cambra fou netejada de brossa i terres fins arribar al sòl natural i base dels ortostats. Només hi havia un paquet d'uns 10-15 cm de gruix de terra recent i algunes pedres. Es veia clarament que els ortostats foren col·locats sobre el sòl calcari natural format per una codina planera i dura.

3.3 Porgat de terres

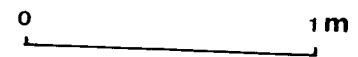
El porgat de les terres dels sectors no ens proporcionà cap material arqueològic, només dos fragmentets d'os de 2 cm. La neteja de l'interior del sepulcre no proporcionà cap resta arqueològica ni antropològica.

3.4 Reforçament d'ortostats

Es va voler assegurar l'estabilitat dels ortostats i impedir la seva basculació. Per això es va haver de perforar la roca dura de la codina amb compressor per procedir a clavar per la part interna de

Sant Amanç (Calders, el Bages)
Planta i part tumular conservada

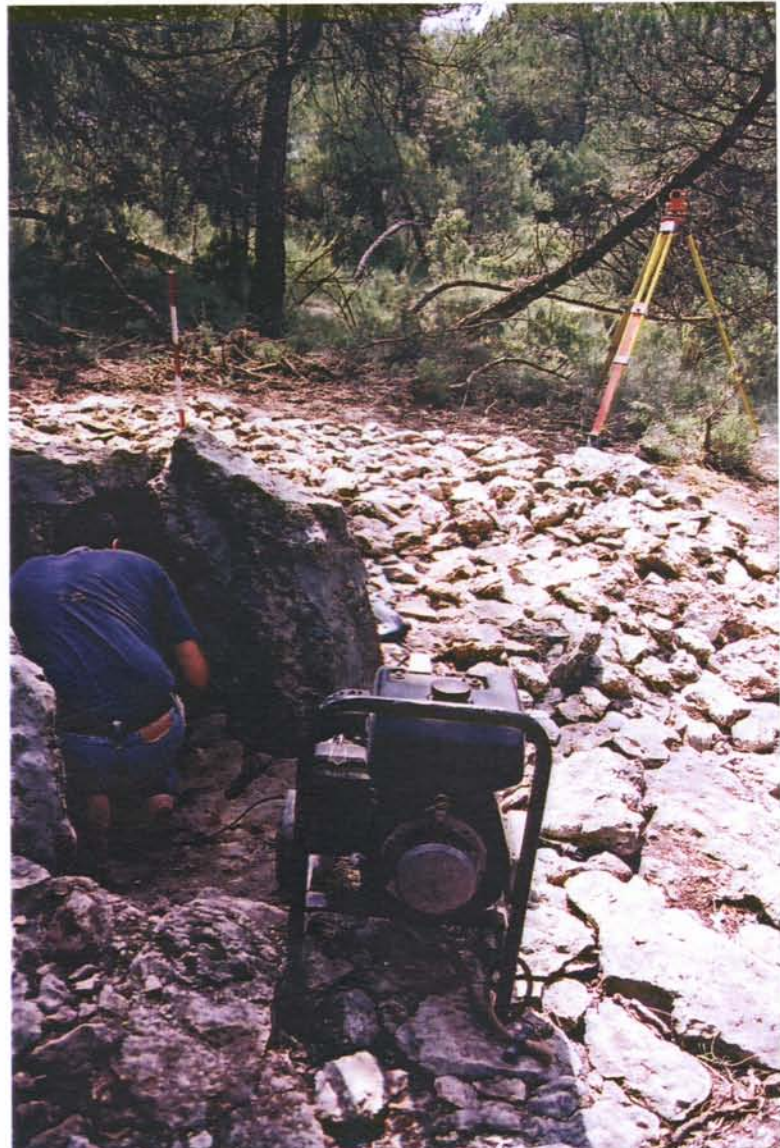

Megàlit de Sant Amanç (Calders, el Bages)

A dalt: vista lateral del megàlit abans de la intervenció

A baix: s'observa en primer terme la part tumular original

Megàlit de Sant Amanç (Calders,
Treballs de neteja i consolidació

la cambra sis *varilles rea* de subjecció ² No es va considerar necessari fer aquesta operació per la part exterior dels ortostats perquè aquests ja estan prou fermes i protegits amb la part tumular de pedres. Una darrera actuació per assegurar l'estabilitat estructural va consistir en omplenar la cambra fins a uns 30 cm amb les mateixes terres extretes de la mateixa col·locant-hi entre elles algunes pedres per donar més consistència. Per a retenir aquestes terres es va col·locar una llosa de porta o accés treta d'una codinera a uns 100 m del sepulcre. Aquesta llosa evidentment es pot treure del seu lloc una vegada s'hagin consolidat les terres i pedres de l'interior de la cambra.

3.5 Reconstrucció del túmul

En un diàmetre de 6 m al volant de la cambra s'hi ha reconstruït part tumular aprofitant pedres i llosetes dels volts del sepulcre. S'han marcat perfectament els sectors tumulars però, expressament, no s'ha volgut cobrir amb túmul la cambra ni els ortostats perquè *vestiríem* massa el megàlit. D'aquesta manera es pot veure i interpretar millor la seva estructuració.

4.-RESULTATS

4.1 Respecte als materials arqueològics i restes antropològiques

La manca total de materials arqueològics i les dues minúscules restes antropològiques sumat a la il·localització dels materials de l'antiga intervenció de 1960, no permeten donar cap mena d'interpretació socio-cultural.

4.2 Respecte a l'arquitectura funerària

Atenent l'estructura arquitectònica amb porta d'accés a sol ponent, la presència d'estructura tumular, la excentricitat de la cambra respecte del túmul i l'espai geogràfic i cultural on es troba crec que aquest megàlit és una **cambra neolítica**.

² Creiem que la restauració i consolidació de petits megàlits es pot aconseguir amb aquest procediment. Les *varilles rea* d'1 m, per exemple, per dintre i per fora de la cambra ben aplicades al costat dels ortostats i només sortint uns 10-20 cm del terra. A continuació els sortints de varilla es poden tapar amb terres. Evitem, per tant, l'ús de pastes i formigó que proporcionen un impacte visual negatiu i no alterem el jaciment. Així ho hem aplicat en molts megàlits neolítics com per exemple els del Llord (Castellar de la Ribera, Solsonès)

Megàlit de Sant Amanç (Calders, el Bages)

A dalt: vista dels ortostats una vegada tapades les esquerdes de la exfoliació.

A baix: vista del megàlit amb l'estructura tumular

→ A la pàgina següent: vista panoràmica del megàlit una vegada restaurat.

5.-INTERPRETACIÓ SOCIO-CULTURAL

A la Catalunya Central les cambres neolítiques³ són molt nombroses especialment en terres del Solsonès i conviuen amb altres sepulcres en forma de cista, com les que trobem a la mateixa comarca del Solsonès, al Bages i a Osona. Són d'aquest mateix moment els sepulcres de fossa de les terres planes costaneres com les del Baix Llobregat, El Penedès, etc... La bibliografia és molt extensa en treballs puntuals però els treballs més generals són els d'Anna Mª Muñoz (1965), Eduard Ripoll i Miquel Llongueras (1963) i més en particular, pel que afecta a l'àrea on es troba el sepulcre de Sant Amanç, el de Mª Àngels Petit i Joan Surroca (1996). Aquests darrers són els únics on es documenta el grup del Moianès, entre ells de de Sant Amanç.

Durant el Neolític Ple, entre el 3500 i el 2500 aC trobem al Moianès un seguit de jaciments sepulcral: Serrat de l'Horabona I, II, Serra Subirana, Puig Espelta, El Pla de la Bassa de la Garriga i el de Sant Amanç els quals se'ns presenten de mides reduïdes, bastits amb lloses i de forma rectangular, alguns d'ells amb túmul (les cambres) que no sempre s'ha conservat i altres sense túmul (les cistes).

*...Malauradament la seva evidència en el paisatge rural ha fet que fossin violades des de sempre i pràcticament no ens han proporcionat ni restes humanes ni aixovar...
(Petit-Surroca, 1996)*

Aquest món sepulcral del neolític es completa amb la troballa de restes en cova tant pel que fa a la seva utilització com sepulcre o hàbitat. Per exemple la cova del Toll, la de Fontscalents (per citar-ne només les més pròximes a Sant Amanç i sense voler repetir el que Mª Àngels Petit i Joan Surroca comenten en la seva publicació (1996) i documenten amb mapes, fotografies, etc...

Amb tot i això el món neolític i megalític al Moianès és un tema totalment revisable i amb unes característiques socials i culturals remarcables ja que ocupa un espai ben determinat a la Catalunya Central. Ben cert que en aquesta comarca hi convergeixen les fàcies del Neolític Antic (cardial i Montboló), les fàcies del Neolític Mitjà (cistes i cambres tipus solsonià) i les fàcies del Calcolític i Edat dels Metalls (amb la presència d'abundants construccions megalítiques).

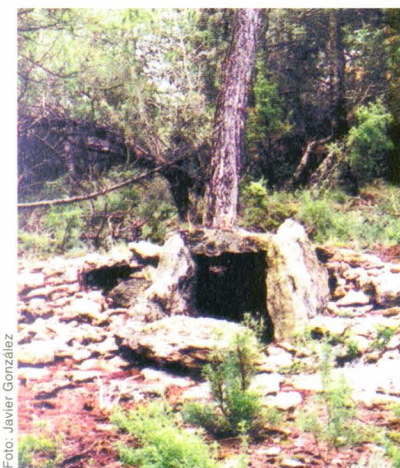
³ Sepulcres de fossa, cistes i cambres són tres terminologies aplicades a tipologies sepulcral del Neolític Mitjà. Entenem per sepulcre de fossa el que està format, com el seu nom mateix indica, per una fossa, un fossar, que no és més que una simple obertura soterrada per contenir les restes humanes. Quan aquesta fossa es recobreix de lloses en la seva totalitat (com una caixa) rep el nom de cista. Quan el sepulcre fet amb lloses presenta una obertura o accés lateral amb llosa porta que permet fer-hi inhumacions múltiples i successives, llavors parlem d'una cambra.

Bibliografia

- BATISTA, Ricardo (1962)
"Calders" a "Notas de arqueología de Cataluña y Baleares" Ampurias XXIV, Barcelona
- RIPOLL,E/LLONGUERAS,M (1963)
"La cultura neolítica de los sepulcros de fosa" Ampurias XXV, Barcelona
- MUÑOZ, ANA Mª (1965)
"La cultura neolítica catalana de los sepulcros de fosa. Barcelona
- CURA, MIQUEL (1980)
"Guia arqueològica del Bages" a "el Bages". Aproximació al medi natural i humà de la comarca. Manresa
- PETIT,Mª A./SURROCA, J. (1996)
"La prehistòria del Moianès. Patronat del Museu de Moià.

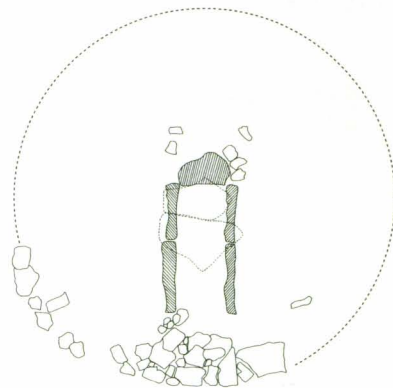
El megàlit de Calders

El dolmen de Calders, és anomenat "Sepulcre del Serrat de la Rovira" i algunes vegades "Sepulcre de Santamans". Es troba a la vessant de ponent del Serrat de la Rovira, a l'esquena del serrat oest.

La descoberta del megàlit es remunta a l'any 1960, i es deu al Sr. Surroca, veí de Moià, que va trobar petits fragments de ceràmica sense forma definida ni decoració, i també restes humanes. Posteriorment, l'any 2.000, l'ajuntament de Calders i el Departament de Cultura de la Generalitat, encomanaren a l'arqueòleg Josep Castany* els treballs d'excavació del megàlit.

Atenent a l'estructura arquitectònica amb porta d'accés a ponent i la presència d'una estructura tumular, s'ha datat entre el 3.000 i el 2.500 aC, al Neolític Final.

L'època megalítica al Moianès s'està estudiant actualment. Els seus trets socials i culturals particulars, donat l'espai ben determinat que ocupa a la Catalunya Central, en el vèrtex de les comarques d'Osona, el Bages i el Vallès Oriental, el converteixen en un camí de pas, on influeixen tots els canvis de la societat prehistòrica.

*Director de l'excavació de l'any 2000 i autor de la memòria.

Situació del Dòlmen

Text i disseny: Javier González i Marga Forner. Impressió: Winihard Gráficas, S.L.

Ajuntament de Calders
93 830 90 00

Diputació
Barcelona
xarxa de municipis

EL DÒLMEN DE CALDERS

Foto: Josep Castany

El Moianès, terra de dòlmens

El Moianès, terra de dòlmens

L'altiplà del Moianès posseeix una personalitat física i històrica pròpia, així ho ha demostrat des de la prehistòria. És al llarg del Neolític (amb el desenvolupament de l'agricultura i la ramaderia), a partir dels inicis del IV mil·lenni aC, quan els testimonis d'una ocupació humana del Moianès es multipliquen.

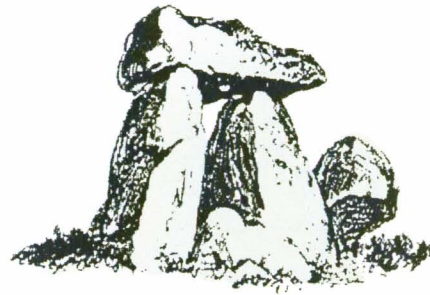

A principis del III mil·lenni aC, a la fase final del Neolític, es produïren una sèrie de profundes transformacions en les formes de vida anteriors. Continuaren els assentaments a les terres planes dedicats a l'agricultura. Però es tornà també a viure de nou a les àrees muntanyoses, on es dedicaren a la ramaderia d'ovelles, cabres, porcs i bous.

El ritual funerari també va experimentar canvis; es va generalitzar la utilització de coves i sobre tot sepulcres, construccions fetes amb grans blocs de pedra, anomenats Megàlits.

A Catalunya es coneixen prop de tres-centes construccions megalítiques, i al Moianès n'hi ha una trentena, distribuïts entre L'Estany, Collsuspina, Moià, Monistrol de Calders, Castellterçol, Granera i el Dòlmen de Calders, conegut anteriorment com el sepulcre de Santamans.

A l'antic terme de Calders coneixem un altre megàlitz, el sepulcre de la Grossa, avui desaparegut. Es trobava en el límit entre Moià i Calders, prop de l'Hostal de la Grossa.

Dibuix antic de l'avui desaparegut sepulcre de la Grossa

La comarca natural del Moianès posseeix un patrimoni cultural encara desconegut, que avui ens està descobrint una història rica i intensa, i una personalitat pròpia que li han donat, des de fa anys, un interès turístic i cultural prou variat i atractiu.

La cultura megalítica

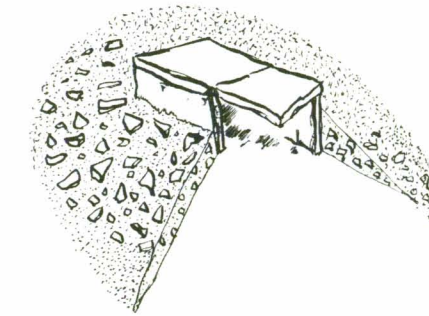
Durant el Neolític Final, fa cinc mil·lennis, i al llarg del Calcolític (quan començaren a fer servir eines de coure), es desenvolupa a Catalunya la cultura megalítica, que perdura fins al període, anomenat, Bronze Final (1.500 anys aC).

Els trets característics d'aquesta cultura, els megàlitzs o pedres grosses, apareixen arreu d'Europa, on també trobem monuments d'un o més blocs de pedres de grans dimensions.

Sovint s'ha utilitzat el mot d'origen Celta dòlmen- en bretó vol dir "taula de pedra"- com a sinònim de construcció megalítica en general, però avui només s'utilitza d'una manera genèrica per qualificar monuments senzills, construïts per una cambra més o menys poligonal coberta per una gran llosa i destinats a rebre múltiples inhumacions.

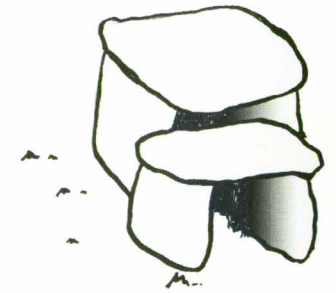
Els megàlitzs al Moianès

A casa nostra els monuments més característics d'aquesta cultura són:

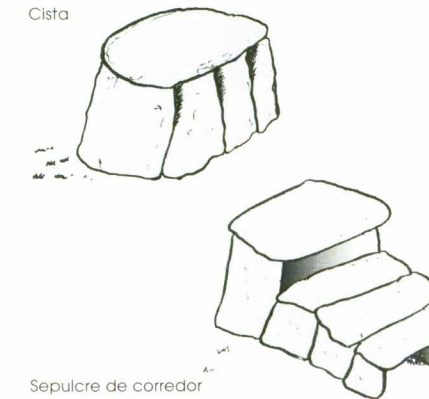

Túmul. Massa de terra i pedres cobrint les construccions megalítiques, que servia per sostenir la cambra i a la vegada, per donar un aspecte més monumental. Tots els dòlmens eren coberts totalment o parcial per un túmul.

Dòlmen simple. Monument megalític que consta únicament d'una cambra funerària al centre del túmul, destinat a rebre múltiples inhumacions, i al qual s'accedeix per una porta frontal elevada o bé a través d'un vestíbul-pou. El dòlmen simple acostuma a anomenar-se també "cambra simple".

Cista

Sepulcre de corredor

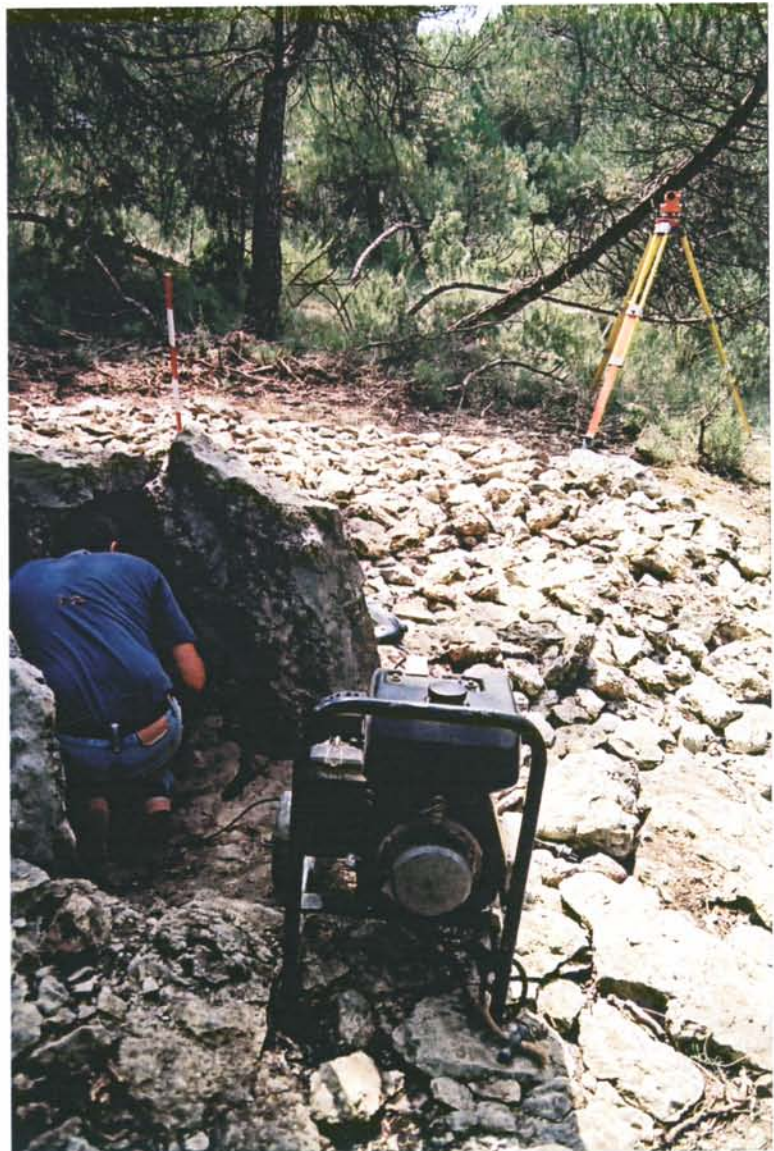
Cista amb túmul. Es tracta de petits monuments megalítics, de planta rectangular o quadrangular, coberts per un túmul, destinats a inhumacions individuals o de parella, i per tant, no reutilitzables. La diferència entre una cista i un dòlmen simple era la mida. En alguns indrets la cista és el precedent dels dòlmens.

Megàlit de Sant Amanç (Calders, el Bages)

A dalt: vista lateral del megàlit abans de la intervenció

A baix: s'observa en primer terme la part tumular original

Megàlit de Sant Amanç (Calders,
Treballs de neteja i consolidació

Megàlit de Sant Amanç (Calders, el Bages)

A dalt: vista dels ortostats una vegada tapades les esquerdes de la exfoliació.

A baix: vista del megàlit amb l'estructura tumular